

Людвік Валентин Дмитрович
доцент кафедри кримінального права
та кримінології Дніпропетровського
державного університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук

ОКРЕМІ НАПРЯМКИ ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИННОСТІ ЩОДО ДІТЕЙ

За офіційними даними Державної судової адміністрації України, лише протягом першого півріччя 2016 року у віці від 14-ти до 16-ти років засуджено 556 дітей, з яких 10 – за особливо тяжкі злочини, 305 – за тяжкі; у віці від 16-ти до 18-ти років – 1346 дітей, з яких 17 – за особливо тяжкі злочини, 661 – за тяжкі. Як не парадоксально звучить, аналогічної статистики щодо потерпілих від злочину просто не ведеться, що може свідчити про спрямованість кримінальної політики на боротьбу із наслідками, а не причинами. Більш того, така статистика свідчить швидше про вади суспільного розвитку, а не про результати роботи правоохоронних та судових органів.

Протидія злочинності є цілеспрямованим впливом на криміногенні фактори з метою їхнього усунення, послаблення або нейтралізації. Мета і завдання протидії злочинності досягаються шляхом забезпечення комплексного впливу на причини та умови вчинення злочинів і на всі форми прояву злочинності з метою запобігання її самодетермінації [1, с. 189]. Слід звернути увагу на те, що шляхом боротьби зі злочинністю може бути не лише робота, пов'язана з джерелом небезпеки – криміногенним фактором, а і взаємодія із можливою жертвою протиправних посягань, що має на меті мінімально необхідне виховання, яке може в подальшому посприяти зменшенню рівня її віктимності.

На жаль, така взаємодія в наш час зустрічається не так часто, як хотілося б, проблеми економічного, соціального, політичного та іншого характеру впливають на населення не з кращого боку. Під тиском таких факторів стрімко зростають проблеми в родинах, часто пов'язані із вживанням алкоголю, наркотичних засобів, та призводять до такого способу життя, що не є прийнятним, особливо для виховання дитини. У не зовсім, м'яко кажучи, благополучній родині криється величезний негативний потенціал, що загрожує вже в найближчому майбутньому різким зростанням злочинності в найтяжчих її формах, в тому числі стосовно неповнолітніх.

На рівень злочинності щодо неповнолітніх, безумовно, впливає ступінь віктимності характеру людини, але ще однією складовою являється така характерна риса, як вразливість.

Не потребує пояснень той очевидний факт, що особливо вразливими до всіх негараздів, в тому числі пов'язаних зі злочинністю, є діти. Одним з наслідків цього є така велика проблема для України, як стрімке зростання

бродяжництва та дитячої безпритульності. Категорія таких дітей дедалі частіше стає і жертвами, і злочинцями одночасно.

Залежно від особистісних якостей і поведінки конкретного індивіда ступінь його вразливості може перевищувати середній (підвищена віктимність) або бути нижчим від середнього (мінімізована віктимність). Індивід не набуває віктимності у процесі життєдіяльності, а є віктимним від моменту народження і до смерті, оскільки живе в суспільстві, де злочинність не ліквідовано, отже, існує об'єктивна можливість стати жертвою злочину [2, с. 4].

На вразливість дитини впливає той момент, що відносини із соціальним середовищем в неповнолітніх є дещо вужчими, аніж в дорослої людини; їх оточення в більшості випадків обмежується товаришами-ровесниками, батьками та шкільним колективом. Внаслідок цього інформаційно-психологічний вплив є дещо одностороннім, нерідко позбавленим об'єктивності. Неповнолітні особи в силу свого характеру, як правило, часто піддаються ефектним проявам поведінки оточуючих, які нерідко є спонтанними та необдуманими, наслідком цього може виступати участь в масових акціях, протестах тощо.

Також до групи неповнолітніх, яка більшим чином схильна бути більш вразливою, можна віднести ту, яка вже пізнала на собі насильство в сім'ї. З цього приводу М.Ю. Самченко було проведено дослідження, де сформульовано нові наукові положення, які заслуговують на увагу, адже при впровадженні їх в життя це матиме вплив на розвиток дитини завдяки необхідним в конкретних життєвих умовах методам роботи з батьками.

У згаданому дослідженні диференційовано детермінанти різних видів насильства щодо неповнолітніх та обґрунтовано, що вони (різновиди) існують двох видів: це детермінанти психічного та фізичного характеру [1, с. 6]. І в першому, і в другому випадку потребує втручання зі сторони поведінка батьків, яка ніяким чином без змін не здатна виховати в дитини необхідних якостей для забезпечення своєї безпеки в майбутньому.

Якщо вразливість не є сталою з народження, а на ступінь її вираженості та розвитку впливають певні чинники та існують фактори, що її збільшують і розвивають в людині, то логічним буде дійти висновку, що існують і протилежні фактори – ті, що певним чином зможуть зменшити ступінь розвитку вказаної риси, мінімізувати її.

Одна з найбільших, чи не ключова, роль для забезпечення мінімізації кримінологічної уразливості дитини відведена суб'єкту забезпечення кримінологічної безпеки, який, у свою чергу, для досягнення вказаної мети повинен вирішувати завдання не лише виховного, а й профілактичного характеру. Окрім загальної, необхідно вкладати в дитину правову освіту, хоча б на базовому рівні, адже це буде краще, ніж повна відсутність знань про право та законність. Отриманий результат такого впливу має визначитись як правова, певною мірою кримінологічна, стійкість, що, у свою чергу, сприятиме зменшенню ступеня кримінологічної уразливості.

Важлива роль у формуванні кримінологічної стійкості відведена розвит-

ку індивідуальної свідомості під час соціалізації людини. Дитина під час спілкування з оточуючими повинна засвоювати необхідні знання, що є основоположними для формування правосвідомості. Слідом за цим у процесі свого розвитку неповнолітній повинен набувати необхідного правового досвіду.

Для забезпечення зміцнення й розвитку кримінологічної стійкості має на належному рівні проводитись профілактична робота. Слід погодитися з думками О.М. Джужи з цього приводу. У профілактичній діяльності необхідно виокремити конкретні заходи, що мають відверто виражене загальнопрофілактичне значення. До них слід віднести: виявлення й нейтралізацію криміногенних факторів, що сприяють вчиненню злочинів; створення на основі аналізу криміногенної обстановки умов, що об'єктивно перешкоджають вчиненню злочинів на певній території (об'єкті); внесення пропозицій щодо ослаблення, нейтралізації або усунення причин і умов злочинності тощо [3, с. 187].

Ще однією з передумов зменшення кримінологічної вразливості на всіх підставах може бути моральне виховання дитини як одна з основних детермінант правової свідомості неповнолітніх.

Безсумнівно, буде доцільним надання дитині необхідних знань у сфері кримінологічної безпеки. Такі знання мають стосуватися необхідних моментів, які забезпечать безпеку життєдіяльності дитини під час можливої криміногенної ситуації. Необхідні знання в даній сфері мають надаватися, звичайно, в школі, але, все ж таки, в першу чергу на розвиток дитини впливають її рідні, батьки. Не є новиною, що більшість дорослих в наш час також не повною мірою володіють необхідними знаннями в галузі права. Тоді про яке правове виховання дитини з їх сторони може йтися? Для усунення цього необхідно розробляти спеціальні програми формування правосвідомості дитини не лише для загальноосвітніх закладів, а й для батьків.

1. Самченко М.Ю. Кримінологічна характеристика та попередження сімейного насильства щодо неповнолітніх : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / М.Ю. Самченко ; Львів. держ. ун-т внутр. справ. – Львів, 2011. – 18 с.

2. Горішний О.О. Співвідношення механізмів протидії злочинності та кримінально-правового впливу / О.О. Горішний. – Форум права. – 2011. – № 2. – С. 189-193.

3. Профілактика злочинів : підручник / О.М. Джужа, В.В. Василевич, О.Ф. Гіда та ін. ; за заг. ред. О.М. Джужи. – К. : Атіка, 2011. – 720 с.